

nahı az olan müminler içinse geçici olacağı kabul edilir.

Kabir azabının insanın bedenine mi ruhuna mı uygulanacağı hususu tartışma konusu olmuştur. Kerrâmiyye ve Sâlihîyye mensupları kabirde ölünün hayat olmaksızın azap veya nimet göreceğini iddia etmiş, azap veya nimetin idraki için hayatın şart olmadığını söylemişlerdir. Âlimlerin çoğunluğu ise hayat olmadan azap veya nimetin idrak edilemeyeceği fikrini benimsemekle birlikte bu hayatın niteliği hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Selefiyye âlimleri kabir hayatını nitelemenin mümkün olmadığını söylerken bunlardan bazıları kabir hayatının sadece bedenle, bazıları da sadece ruhla yaşanacağını belirtmiştir. İbn Hazm ve İbn Kayyim el-Cevziyye, kabir âleminde azap veya nimeti idrak edecek olanın yalnız ruh olduğunu savunur (*el-Uşûl ve'l-furûc*, s. 144-147; *er-Rûh*, s. 279-290). Ehl-i sünnet çoğunluğuna göre kabirdeki sual, azap ve nimet hem ruha hem bedene yöneliktir, zira bazı hadislerde sual esnasında ruhun bedene iade edileceği bildirilmiştir (Ebû Dâvûd, "Sünnet", 23). Eş'arî ve Mâtûrîdî âlimlerinin çoğunluğu, ölünün cesedinde azabın acısını veya nimetin lezzetini hissedecek kadar bir hayatın yaratılacağını söyleyerek ruhun cesede aynen iade edileceğini ifade etmekten çekinmiş, kabirdeki ölünün hayatına dair kesin bir şey bilinemeyeceğini kaydetmiştir. Ölü üzerinde azap veya nimetin belirtilerini göremeyişin sebebi, duylara kabir âlemini idrak etme yetisinin verilmemiş olmasıdır. Her ne kadar Eş'arî, Mu'tezile'nin kabir azabını inkâr ettiğini söylüyorsa da (*el-İbâne*, s. 181) Kâdî Abdülcebbar, daha sonra Cebriyye'ye intisap eden Dirâr b. Amr dışında kabir azabını inkâr eden bir Mu'tezilî âlimin bulunmadığını belirtir.

3. Kabir Nimeti. Kabirde nimetin varlığı da âyet ve hadislerle sabittir. Kur'an-ı Kerim'de Allah yolunda öldürülenlerin ölü kabul edilemeyeceği, insanlar bunu anlamasa da onların gerçekte diri olduğu (el-Bakara 2/154) ve Allah katında nimetlere mazhar kılındığı (Âl-i İmrân 3/169) haber verilmektedir. Sünnî âlimlere göre bu âyetler gerçek anlamda olup başka bir şekilde te'vil edilemez. Bakara sûresindeki âyetle yer alan, "Siz bunu anlayamazsınız" ifadesi, sözü edilen hayatın mahşerde değil berzah âleminde vuku bulunduğunu gösterir; çünkü herkes aynı âlemde bulunduğundan mahşerdeki hayat bütün insanlar tarafından idrak edilir. Âyet-

lerde şehidlerin nimetlere mazhar kılınacağını bildirilmesi, kabirde azap görmeyen diğer müminlerin de nimete kavuşacağına işaret sayılır, zira azaptan kurtuluş da aslında bir nimettir. Kur'an'da, Allah yolunda hicret edip de savaşta öldürülen yahut eceliyle ölenlerin Allah tarafından güzel bir rızık ve nimete erişeceklerini ve memnun olacakları bir yere yani cennete konulacaklarını beyan eden âyetlerde (el-Hac 22/58-59) şehid mertebesine çıkmayan müminlerin de kabirde iyi bir hayat yaşayacağına işaret vardır. Ayrıca kabir suali ve azabıyla ilgili hadislerin hemen hepsinde sorulara cevap veren müminlerin kabirlerinin genişletilip aydınlatılacağı, cennet bahçelerinden bir bahçe haline getirileceği ve mümine sabah akşam cennetteki yerinin gösterileceği bildirilmiştir (*Müsned*, III, 3-4; Müslim, "Cennet", 65-66; Tirmizî, "Cenâ'iz", 71).

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "kbr" md.; *Miftâhu künûzi's-sünne*, s. 389-392; *Müsned*, I, 63-64, 225; III, 3-4, 103-104, 296; IV, 359; Dârimî, "Rikâk", 94; Buhârî, "Cenâ'iz", 33, 66, 67, 86, 88, 92, "Ta'birü'r-rü'yâ", 48, "Vuûd", 57; Müslim, "Cennet", 65-74, "Cenâ'iz", 16-28, 86; İbn Mâce, "Şadaqât", 12; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 23; Tirmizî, "Cenâ'iz", 70-71; Nesâî, "Cenâ'iz", 109-110, 114-116; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, II, 415-424; Eş'arî, *el-İbâne* (Arnaûd), s. 181-183; Ebû'l-Hüseyn el-Malâfî, *et-Tenbih ve'r-red* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Bağdad-Beyrut 1388/1968, s. 123-125; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-imân* (nşr. Hifnî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 417; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 730; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *İşbâtü 'azâbi'l-kabr*, Amman 1405, tür.yer.; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), IV, 117; a.mlf., *el-Uşûl ve'l-furûc*, Beyrut 1404/1984, s. 144-147; Gazzâlî, *Sekeratü'l-meut ve şiddetüh ve hâyâtü'l-kubûr hatte'n-nefi fi ş-şûr* (nşr. Abdüllatif Âşûr), Riyad 1406/1986, tür.yer.; Neseî, *Tebşirâtü'l-edille* (Salamé), II, 763-765; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, II, 151-152; XVI, 140; XVII, 39, 73; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 72-74; IV, 261-262; İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh* (nşr. M. Enîs İyâde - M. Fehmî es-Sercânî), Kahire, ts. (Mektebetü Nusayr), s. 80-90, 97-139, 279-290; İbn Receb, *Ehvâlü'l-kubûr ve ahvâlü ehlihâ ile'n-nüşûr* (nşr. Ebû Hâcîr Muhammed Zağlûl), Beyrut 1405/1985, tür.yer.; Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, VII, 118, 127, 130; Seffârîni, *Levâmi'u'l-envârî'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), II, 4-28; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, X, 348-428; M. Ahmed Abdülkâdir, *'Akidetü'l-ba's ve'l-âhire fi'l-fikri'l-İslâmî*, İskenderiye 1986, s. 167-204; Süleyman Toprak, *Ölümünden Sonraki Hayat*, Konya 1986, s. 217-422; Şemseddin es-Selefi el-Efgânî, *Cühûdü 'ulemâ'i'l-Hanefiyye fi ibtâli 'akâ'idü'l-kubûriyye*, Riyad 1416/1996, I, 404-425.

SÜLEYMAN TOPRAK

KABİSA b. UKBE

(قيصة بن عبة)

Ebû Âmir Kabîsa b. Ukbe
b. Muhammed es-Süvâi el-Kûfî
(ö. 215/830)

Hadis hâfızı, müfessir.

136 (753) yılı civarında doğdu. Benî Âmir b. Sa'saa kabilesinin dört ana kolundan biri olan Süvâ'e'ye mensuptur. Âmiroğulları'ndan bazı gruplar Mercirâhit Savaşı (65/684) sırasında çeşitli bölgelere göç ettiğine göre (*DİA*, III, 67) Kabîsa'nın ailesi de muhtemelen bu tarihlerde Küfe'ye yerleşmiştir. Küçük yaşta hadis öğrenmeye başlayan Kabîsa hadis tahsil için seyahatler yaptı. İsa b. Tahmân, Mâlik b. Miğvel, Âsım b. Muhammed el-Ömerî, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân es-Sevrî gibi hocalardan faydalandı. Oğlu Ukbe ile Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Osman b. Ebû Şeybe, Muhammed b. İsmâil el-Buhârî ve Ebû Zür'a er-Râzî onun talebelerinden bazılarıdır. Kabîsa Muharrem 215'te (Mart 830) Küfe'de vefat etti. Safer ayında öldüğü de kaydedilmiş, ancak ölüm yılının 213 (828) olarak gösterilmesi doğru bulunmamıştır.

Buhârî, Kabîsa'nın Süfyân es-Sevrî'den rivayet ettiği kırk yedi (elli) hadise *el-Câmi'u's-şâhih*'inde yer vermiş olup İbn Hacer bu sayıyı kırk dört olarak göstermiştir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 349). Diğer *Kütüb-i Sitte* imamlarının da rivayetlerine itibar ettiği Kabîsa, Süfyân es-Sevrî'den küçükken hadis dinlediği, bu sebeple çok hata ettiği ileri sürülerek eleştirilmiş, Yahyâ b. Maîn kuvvetli bir râvi olmadığını söylemiştir. Buna karşılık aynı dönemin hadis âlimlerinden İbn Nümeir, Kabîsa'ya güvendiğinden kimden rivayet ederse etsin rivayetlerini kabul edeceğini belirtmiştir. Süfyân es-Sevrî'den çok hadis rivayet eden iki talebesi Kabîsa ile Ebû Huzeyfe en-Nehdî'yi karşılaştıran Ahmed b. Hanbel, Kabîsa'nın daha güvenilir sayıldığı görüşünde olup onların bütün rivayetlerini yazdığını (*el-İlâle*, I, 386) ve Kabîsa'nın "çok yanlısı bile-sika olduğunu (İbn Hacer, *Hedyû's-sâr*, s. 436) ifade etmiştir. İlk zamanlar hadis ezberlemeye önem vermemekle birlikte daha sonra rivayetlerini ezberlediği belirtilen Kabîsa'nın hadislerini Nesâî de sakıncasız bulmuştur. Ebû Zür'a er-Râzî, onun Süfyân es-Sevrî'den rivayet ettiği hadisleri tek bir lafzını değiştirmeden nakledebilen üç kişiden biri olduğunu kaydeder (İbn Ebû Hâ-

tim, VII, 126), Zehebî de Kabîsa'nın reddedilecek bir rivayetin bulunmadığını söylemiştir (A'lâmü'n-nübelâ, X, 135).

Küfeli zâhidlerden olan ve yöneticilerden uzak kalmayı tercih eden Kabîsa'nın günümüze ulaşmayan *et-Tefsîr* adlı eserinden Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*'ında faydalandığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 403; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Vasiyyullah), I, 386; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), I, 371; III, 435; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I, 322; VII, 126-127; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XII, 473-476; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 182-183; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 130-135; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 383-384; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 111, 116-117; VIII, 347, 349; a.mlf., *Hedyü's-sârî* (Sa'd), s. 436; *Keşfü'z-zunûn*, I, 456; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 283-284; a.mlf., *GAS*, I, 40-41; Mustafa Fayda, "Âmir b. Sa'saa", *DİA*, III, 67; Ahmed Nedim Serinsu, "Dülefler", *a.g.e.*, X, 21.

ABDÜLKADİR ŞENEL

KABİSA b. ZÜEYB

(قبصة بن ذؤيب)

Ebû Saîd (Ebû İshâk) Kabîsa b. Züeyb b. Halhale el-Huzâî el-Kâ'bî (ö. 86/705 [?])

Muhaddis ve fakih, tâbiî.

8 (629) yılında Medine'de doğdu. Mekke ve civarında yaşayan Huzâa kabilesinin Kâ'b b. Amr kolundandır. Babası, Mekke fethinde bulunan ve Hz. Peygamber'in kurbanlıklarına bakmakla görevlendirilen bir sahâbî idi. Kabîsa doğunca Resûl-i Ekrem'in huzuruna getirildi. Hz. Peygamber de onun zeki ve şerefli bir kişi olacağını müjdeledi. Resûlullah'ın vefatında yaşı küçük olduğu için sahâbî sayılmamıştır. Hulefâ-yı Râşidîn döneminde Medine'de bulundu ve Ebû'd-Derdâ, Zeyd b. Sâbit, Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerden ilim öğrendi. Bir ara çocuklar için bir okul açtı ve burada öğretmenlik yaptı; Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân da muhtemelen ilk eğitimini bu okulda aldı. Abdülmelik b. Mervân Medine divanı başkanlığına tayin edilince (40/660) Kabîsa ve arkadaşları Abdülmelik'in de iştirakiyle Medine mescidinde ilmî toplantılar yaparak başta hadis ve fıkıhla ilgili meseleler olmak üzere birçok konuyu tartıştılar. Abdülmelik'in halife olmasına kadar (65/685) devam eden bu meclislerde ilmî kişiliği ön plana çıkan Kabîsa, Medine'nin önemli fakihleri ve çok fetva veren âlimleri arasında yer aldı; Zeyd b. Sâbit'in hükümlerini en iyi bilen kişi olarak tanındı.

Harre Vak'ası'nda (63/683) bir gözünü kaybetti.

Abdülmelik b. Mervân'ın Dimaşk'a yerleşmesinden sonra onun daveti üzerine Dimaşk'a gitti. İlmî çalışmaları yanında siyasi faaliyetlere de katıldı. Abdülmelik'in yanına izinsiz girip çıkabilen birkaç kişiden biri oldu. Hilâfet mührü ve bir ara beytümâlin sorumluluğu kendisine verildi. Kabîsa gizli yazışmaları yapar, halife gelen mektupları açıp gözden geçirir, gerekli gördüklerini ona sunar; giden mektuplar da onun kontrolünden sonra mühürlenirdi. Halife dinî konularda ve çeşitli meselelerin çözümünde de onun görüşüne başvururdu. Hz. Peygamber'in minberini Medine'den Dimaşk'a nakletmeyi, kardeşi Abdülazîz'i devre dışı bırakıp kendi oğullarını veliaht tayin etmeyi düşündüğü halde onun karşı çıkması üzerine bunlardan vazgeçti. Kabîsa, halife üzerindeki nüfuzunu kullanarak valilerin zulmüne uğrayan Saîd b. Müseyyeb gibi birçok muhaddis ve fakihî baskılardan kurtarmış. İbn Şihâb ez-Zührî gibi âlimleri halife ile tanıştırmak bunların yönetim üzerindeki etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. İshak ve Saîd adlarında iki oğlu olan Kabîsa 86 (705) yılında Dimaşk'ta vefat etti ve orada defnedildi. Onun 87, 88 ve ya 89'da (708) öldüğü de zikredilmiştir.

Hadis otoriteleri tarafından sika kabul edilen ve rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Kabîsa tefsire dair görüşleri ve fetvalarıyla da tanınmıştır. Rivayetlerinin bir kısmını mürsel olarak Hz. Peygamber ile Ebû Bekir'den, büyük bir kısmını da başta Hz. Ömer olmak üzere Ebû'd-Derdâ, Bilâl-i Habeşî, Zeyd b. Sâbit, Ebû Hüreyre, Ubâde b. Sâmit, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme gibi sahâbîlerden nakletmiştir. Kendisinden oğlu İshak, İbn Şihâb ez-Zührî, Mekhûl b. Ebû Müslim, Recâ b. Hayve ve Ebû Kılâbe el-Cermî gibi âlimler rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 176, 229, 230, 233-234, 236; VII, 447; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VII, 174-175; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 447, 547, 586; Taberî, *Târih*, Beyrut 1411/1991, III, 209; İbn Düreyd, *el-İstikâk*, s. 468-470; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 317-318; İbn Hazm, *Aşhâbü'l-fityâ mine's-şahâbe ve min ba'dihim* (Cevâmî'u's-sire içinde, nşr. İhsan Abbas - Nâsirüddin Esed), Kahire, ts., s. 331; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1272; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 382-383; a.mlf., *el-Kâmil*, III, 464; IV, 513, 520; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 282-283, 424, 425; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 346-347; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddişin*, Dimaşk - Beyrut 1417/1997, IV, 18-29.

MEHMET EFENDİOĞLU

KABİSİ (القبيصی)

Ebû's-Sakr Abdülazîz b. Osmân b. Âlî el-Hâşimî el-Kabîsî (ö. 380/990'dan sonra)

Matematik âlimi, astronom ve astrolog.

Kureyş kabilesinin Hâşimoğulları koluna mensuptur; Musul'un doğusundaki Kabîsiye beldesinde doğup büyüdüğü için bu nisbeye taşır. Ortaçağ Avrupası'nda Alcabitus veya Alchabitius adıyla tanınır. Doğum ve ölüm tarihleriyle hayatına dair bilgi bulunmadığından biyografisini yazarken ancak kaynaklarda ve kendi eserlerinde rastlanan bazı ipuçlarından faydalanılabilmektedir. Kabîsî'den ilk söz eden İbnü'n-Nedîm onu, "Öklid'in *Uşûlü'l-hendese*'sini Arapça'ya çeviren matematikçi, tabip Saîd b. Ya'kûb ed-Dimaşkî'nin öğrencisi ve zamanımızda Batlamyus'un *el-Mecistî*'sini okutan âlim" diye tanıtır (*el-Fihrist*, s. 265). Bazı Batılı araştırmacılar, yine İbnü'n-Nedîm'in Kabîsî'yi Musul'da kütüphanesinin zenginliğiyle ünlü matematikçi - astronom Ali b. Ahmed el-İmrânî'ye (ö. 344/955) yakın gösteren ifadesinden ve İmrânî'nin *Kitâbü'l-İhtiyârât* (*De electionibus horarum*) adlı eserinde Ka-

Kabîsî'nin *el-Medhal ilâ şinâ'ati aḥkâmî'n-nücûm* adlı eserinin Latince tercümesine Joannes de Saxonia tarafından yapılan şerhin ilk sayfası (Lyons 1521-1523)

